

العِبْرَةُ

تاریخ ابن خلدون

جلد دوم

تألیف

ابوزید عبدالرحمان بن محمد «ابن خلدون»

ترجمہ

عبدالمحمد آیتی

پیشکش: علم نصابی و خلاصاتی تنظیمی

تھران، ۱۳۸۳

ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد، ۷۲۲ - ۸۰۸ ق.

[العبر. فارسی]

العبر: تاریخ ابن خلدون / تألیف ابوزید عبدالرحمن بن محمد «ابن خلدون»؛ ترجمه عبدالمحمد آیتی. - تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۳.

ج ۶ - (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی؛ ۸۳-۲؛ ۸۳-۳؛ ۸۳-۴؛ ۸۳-۵؛ ۸۳-۶؛ ۸۳-۷)

ISBN 964-426-035-x (دوره)

ISBN 964-426-209-3 (ج. ۲) ISBN 964-426-208-5 (ج. ۱)

ISBN 964-426-123-2 (ج. ۳) ISBN 964-426-122-4 (ج. ۴)

ISBN 964-426-125-9 (ج. ۶) ISBN 964-426-124-0 (ج. ۵)

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

Abd al-Rahman Ibn khaldun: kitab al-Ibar.

ص. ع. لاتینی شده:

چاپ دوم.

۱. اسلام - تاریخ. ۲. تاریخ جهان - متون قدیمی تا قرن ۱۴. ۳. ایران - تاریخ. الف. آیتی،

عبدالمحمد، ۱۳۰۵ - مترجم. ب. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. ج. عنوان. د.

عنوان: تاریخ ابن خلدون. ه. عنوان: العبر. فارسی.

۲۰۳۱ ع ۲ الف / DS۲۵/۶۳

۹۰۹/۰۹۱۷۶۷

۱۳۸۳

کتابخانه ملی ایران

۸۲-۶۸۹م

العبر: تاریخ ابن خلدون (جلد دوم)

تألیف ابوزید عبدالرحمان بن محمد «ابن خلدون»

ترجمه عبدالمحمد آیتی

ناشر: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مدیر نشر: رحمت الله رحمت پور

چاپ اول: ۱۳۶۴

چاپ دوم: ۱۳۸۳

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

ناظر چاپ: سید ابراهیم سیدعلی

چاپ و صحافی: چاپ بهمن

ردیف انتشار: ۸۳-۳

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

۹۶۴-۴۲۶-۰۳۵-x (دوره)

شابک ۹۶۴-۴۲۶-۲۰۹-۳

نشانی: تهران، صندوق پستی: ۶۴۱۹-۱۴۱۵۵، تلفن: ۳-۸۰۴۶۸۹۱، فاکس: ۸۰۴۶۳۱۷

فهرست مطالب

۱	دولت بنی امیه
۱	خلافت معاویه
۴	فرستادن معاویه عمال خود را به اطراف
۶	آمدن زیاد نزد معاویه
۷	عمال ابن عامر بر ثغور
۸	عزل عبدالله بن عامر
۹	استلحاق زیاد
۱۱	حکومت زیاد بر بصره
۱۳	نبرد با رومیان (صوائف)
۱۴	وفات مُغیره
۱۵	حکومت عقبه بن نافع بر افریقیه
۱۶	ماجرای کشته شدن حُجر بن عَدِيّ
۲۲	مرگ زیاد
۲۳	حکومت عبیدالله بن زیاد بر خراسان سپس بر بصره
۲۴	بیعت گرفتن برای یزید
۲۷	عزل ابن زیاد از خراسان و حکومت سعید بن عثمان بن عَفَّان
۲۸	عزل ضحاک از کوفه و حکومت ابن ام‌الحکم سپس نعمان بن بشیر
۲۸	حکومت عبدالرحمان بن زیاد بر خراسان
۲۹	ذکر نبردهایی با رومیان (صوائف)
۳۰	درگذشت معاویه
۳۳	خلافت یزید

شش تاریخ ابن خلدون

۳۵	عزل ولید از مدینه و حکومت عمرو بن سعید
۳۶	رفتن حسین (ع) به کوفه و شهادت او
۴۳	اهل مدینه و عمال یزید
۴۵	خلافت معاویة بن یزید
۴۸	خلافت مروان ابن الحکم
۴۸	واقعه مرج راهط
۴۹	خبر از توأیین
۵۲	خلافت عبدالملک بن مروان
۵۲	قیام مختار در کوفه
۵۵	رفتن ابن زیاد به جنگ مختار
۵۹	ماجرای مختار با ابن الزبیر
۶۳	کشته شدن ابن زیاد
۶۵	رفتن مصعب بن الزبیر به سوی مختار و کشتن او
۶۹	مخالفت عمرو بن سعید الاشدق و کشته شدن او
۷۱	رفتن عبدالملک به عراق و کشته شدن مصعب
۷۶	خبر زفرین الحارث در قرقیسیا
۷۸	کشته شدن عبدالله ابن خازم در خراسان و حکومت بکیرین و ساج بر خراسان
۷۸	خبر قتل عبدالله بن الزبیر
۸۴	حکومت مهلب و نبرد او با ازارقه
۸۶	حکومت حجاج بر عراق
۸۷	شورش مردم بصره بر حجاج
۹۰	قیام شیر زنگی
۹۰	کشته شدن ابن مخنف و نبرد خوارج
۹۱	ضرب سکه در اسلام
۹۲	کشته شدن بکیرین و ساج در خراسان
۹۴	کشته شدن بحیرین و رقاء
۹۵	حکومت مهلب بر خراسان و سجستان

فهرست مطالب هفت

۹۶	ماجرای حجاج و عبدالرحمان بن محمد الاشعث
۹۷	اخبار ابن الاشعث و کشته شدن او
۱۰۲	رفتن عبدالرحمان بن محمد بن الاشعث به سجستان
۱۰۶	صلح مهلب با مردم کَش
۱۰۷	وفات مهلب
۱۰۸	امارت یزید بن مهلب
۱۰۸	ساختن حجاج شهر واسط را
۱۰۹	عزل یزید از خراسان
۱۱۱	کشته شدن موسی بن عبدالله بن خازم
۱۱۵	بیعت گرفتن برای ولید به ولایت عهدی
۱۱۷	خلافت ولید بن عبدالملک
۱۱۷	مردن عبدالملک و بیعت ولید
۱۱۸	حکومت قتیبة بن مسلم بر خراسان و اخبار آن
۱۲۰	عمارت مسجد پیامبر
۱۲۱	فتح سند
۱۲۲	فتح طالقان و سمرقند و غَز و کَش، نسف، چاچ، فرغانه و صلح خوارزم
۱۲۷	خبر یزید بن مهلب و برادرانش
۱۲۸	امارت خالد القسری بر مکه و اخراج سعید بن جبیر از آن و کشته شدن او
۱۳۰	مردن حجاج
۱۳۰	اخبار محمد بن القاسم در سند
۱۳۲	فتح شهر کاشغر
۱۳۴	خلافت سلیمان بن عبدالملک
۱۳۴	مرگ ولید و بیعت با سلیمان
۱۳۵	کشته شدن قتیبة بن مسلم
۱۳۷	حکومت یزید بن المهلب در خراسان
۱۳۸	لشکرکشی به قسطنطنیه و اخبار آن
۱۴۱	فتح جرجان و طبرستان

هشت تاریخ ابن خلدون

- ۱۴۵ خلافت عمر بن عبدالعزیز
- ۱۴۵ وفات سلیمان بن عبدالملک و بیعت با عمر بن عبدالعزیز
- ۱۴۶ عزل یزید بن مهلب و زندانی کردن او
- ۱۴۷ امارت عبدالرحمان بن نعیم القشیری بر خراسان
- ۱۴۹ خلافت یزید بن عبدالملک
- ۱۴۹ وفات عمر بن عبدالعزیز و بیعت با یزید بن عبدالملک
- ۱۴۹ احتیال یزید بن مهلب و کشته شدن او
- ۱۵۵ حکومت مسلمة بر عراق و خراسان
- ۱۵۶ بیعت گرفتن برای هشام و ولید
- ۱۵۶ جنگ با ترکها
- ۱۵۸ نبرد سغد
- ۱۵۸ حکومت ابن هبیره بر عراق و خراسان
- ۱۶۱ حکومت جراح بن عبدالله الحکمی بر ارمینیه و فتح بلنجر
- ۱۶۲ حکومت عبدالواحد النضری بر مدینه و مکه
- ۱۶۳ عزل حرشی و حکومت مسلم الکلابی بر خراسان
- ۱۶۴ خلافت هشام بن عبدالملک
- ۱۶۴ مرگ با یزید و بیعت با هشام
- ۱۶۴ جنگ مسلم با ترکان
- ۱۶۵ حکومت اسد بن عبدالله بر خراسان
- ۱۶۶ حکومت اشرس بر خراسان
- ۱۶۷ عزل اشرس
- ۱۶۹ عزل اشرس از خراسان و حکومت جنید
- ۱۷۰ قتل جراح بن عبدالله الحکمی
- ۱۷۲ نبرد شعب، میان جنید و خاقان
- ۱۷۴ حکومت عاصم بر خراسان و عزل جنید
- ۱۷۵ حکومت مروان بن محمد بر ارمینیه و آذربایجان
- ۱۷۶ خلع حارث بن سریج

فهرست مطالب نه

۱۷۷	حکومت اسدالقسری برای بار دوم در خراسان
۱۷۸	کشته شدن خاقان
۱۸۲	مرگ اسد
۱۸۲	حکومت یوسف بن عمرالثقفی بر عراق و عزل خالد بن عبدالله القسری
۱۸۴	حکومت نصر بن سیار بر خراسان
۱۸۶	ظهور زید بن علی و کشته شدن او
۱۹۰	ظهور ابومسلم و دعوت عباسیان
۱۹۷	خلافت ولید بن یزید
۱۹۷	وفات هشام بن عبدالملک و بیعت ولید بن یزید
۱۹۸	حکومت نصر بن سیار از جانب ولید بر خراسان
۱۹۸	کشته شدن یحیی بن زید بن علی بن الحسین
۱۹۹	کشته شدن خالد بن عبدالله القسری
۲۰۲	خلافت یزید بن ولید
۲۰۲	کشته شدن ولید و بیعت یزید بن ولید
۲۰۸	حکومت منصور بن جمهور بر عراق و سپس حکومت عبدالله بن عمر بن عبدالعزیز
۲۰۹	شورش اهل یمامه
۲۱۰	اختلاف میان نزاریان و یمنیان در خراسان
۲۱۱	خبر حارث بن سریج و امان او
۲۱۲	شورش مروان بن محمد، پس از کشته شدن ولید
۲۱۳	خلافت ابراهیم بن ولد
۲۱۴	خلافت مروان بن محمد
۲۱۴	حرکت مروان به شام
۲۱۵	شورش های مردم علیه مروان
۲۱۸	ظهور عبدالله بن معاویه بن عبدالله بن جعفر
۲۱۹	غلبه کرمانی بر مرو و کشته شدن حارث بن سریج به دست او
۲۲۲	آشکار شدن دعوت عباسیان در خراسان
۲۲۵	کشته شدن کرمانی (جدیح بن علی الازدی)

۲۲۷	گردآمدن خراسانیان برای کشتن ابومسلم
۲۲۹	کشته شدن عبدالله بن معاویه بن عبدالله بن جعفر
۲۳۱	ذکر دخول ابومسلم به مرو و بیعت کردن با او
۲۳۴	حرکت قحطبه برای فتح
۲۳۶	هلاک نصر بن سیار
۲۳۶	استیلای قحطبه بر ری
۲۳۷	استیلای قحطبه بر اصفهان و کشته شدن ابن ضباره و فتح نهاوند و شهر زور
۲۳۹	رفتن قحطبه به نبرد ابن هبیره
۲۴۱	بیعت با سفاح و آغاز دولت عباسی
۲۴۴	وفات ابراهیم امام
۲۴۴	هزیمت مروان در زاب و کشته شدنش در مصر
۲۴۹	دنباله ذکر جنگ‌های تابستانی (صوائف) با رومیان در دولت اموی
۲۵۲	عمال بنی امیه در نواحی
۲۶۴	خوارج
۲۶۴	خبر از خوارج و ذکر سرآغاز کار آنان و خروج پی در پی آنان در ملت اسلامی
۲۷۶	خبر عبیدالله بن الحر و کشته شدن او
۲۷۸	جنگ‌های خوارج با عبدالملک و حجاج
۲۸۱	جنگ‌های صفریه و شیبیه با حجاج
۲۹۴	ذکر خروج مطرف بن المغیره بن شعبه
۲۹۶	اختلاف ازارقه
۲۹۸	خروج شوذب
۳۰۷	خبر ابو حمزه و طالب و اسحاق
۳۱۳	دولت اسلامی بعد از افتراق خلافت
۳۱۵	آغاز دول شیعه
۳۱۹	دولت بنی عباس
	خبر از بنی عباس و دولت‌های اسلام در این طبقه، یعنی طبقه سوم از عرب و آغاز
۳۱۹	کارشان و پدید آمدن دولتشان و پرداختن به اخبار و وقایع آنان

۳۲۰	خلافت ابوالعباس عبدالله السفاح
۳۲۲	محاصره یزید بن هیبره در واسط و کشته شدن او
۳۲۵	کشته شدن ابوسلمة الخلال و سلیمان بن کثیر
۳۲۵	ذکر عمال سفاح
۳۲۷	شورشگران در نواحی
۳۳۰	حج ابوجعفر و ابومسلم
۳۳۲	خلافت ابوجعفر المنصور
۳۳۲	مرگ سفاح و بیعت با منصور
۳۳۳	شورش عبدالله بن علی و هزیمت او
۳۳۵	ذکر کشته شدن ابومسلم الخراسانی
۳۴۰	حبس عبدالله بن علی
۳۴۱	واقعه راوندیان
۳۴۲	شورش خراسان و رفتن مهدی بدان صوب
۳۴۴	خبر از محمد (نفس زکیه) بن عبدالله بن الحسن المثنی
۳۴۹	ظهور محمدالمهدی و کشته شدن او
۳۵۶	سرانجام کار ابراهیم بن عبدالله و ظهور او و کشته شدنش
۳۶۰	بنای شهر بغداد
۳۶۱	ولیعهدی مهدی و خلع عیسی بن موسی
۳۶۲	خروج استاذسیس
۳۶۳	حکومت هشام بن عمرو والتغلی بر سند
۳۶۵	ذکر بنای رصافه برای مهدی
۳۶۵	کشته شدن معن بن زائده
۳۶۶	عاملان نواحی در ایام سفاح و منصور
۳۷۱	نبرد با رومیان (صوائف)
۳۷۴	خلافت ابوعبدالله المهدی
۳۷۴	وفات منصور و بیعت با مهدی
۳۷۸	ظهور المقتن و کشته شدن او

دوازده تاریخ ابن خلدون

۳۸۰	حکام ولایات در ایام مهدی
۳۸۱	ولایت عهدی هادی و خلع عیسی
۳۸۲	فتح بارید از بلاد سند
۳۸۳	حج مهدی
۳۸۳	به خواری افتادن وزیر ابو عبیدالله
۳۸۴	ظهور دعوت عباسیان در اندلس و سرانجام آن
۳۸۵	لشکرکشی مهدی به روم
۳۸۶	به خواری افتادن یعقوب بن داود
۳۸۷	به حرکت درآمدن هادی به سوی جرجان
۳۸۸	عمال نواحی
۳۸۹	صوائف
۳۹۱	خلافت موسی الهادی
۳۹۱	وفات مهدی و بیعت با الهادی
۳۹۲	ظهور حسین بن علی بن الحسن مقتول به فح
۳۹۵	هادی و خلع رشید
۳۹۷	خلافت هارون الرشید
۳۹۷	مرگ هادی و بیعت با رشید
۳۹۹	ظهور یحیی بن عبدالله در دیلم
۴۰۰	حکومت مصر
۴۰۰	فتنه دمشق
۴۰۳	فتنه موصل و مصر و حوادث دیگر
۴۰۷	حج هارون الرشید
۴۰۷	برمکیان و سرانجام آنان
۴۱۱	صوائف و فتوحات آن
۴۱۵	حکام نواحی
۴۱۷	خلع رافع بن اللیث از ماوراءالنهر
۴۲۰	خلافت محمدالامین

۴۲۰	مرگ هارون الرشید و بیعت با الامین
۴۲۳	اخبار رافع و ملوک روم
۴۲۳	فتنه میان امین و مأمون
۴۲۵	بیرون آمدن پسر ماهان برای مقابله با طاهر و کشته شدن او
۴۲۸	رفتن عبدالرحمان بن جبله به جنگ طاهر و کشته شدن او
۴۲۹	برافراشتن مقام فضل بن سهل
۴۲۹	ظهور سفیانی
۴۳۰	حرکت لشکرها به سوی طاهر و بازگشتنشان بدون نبرد
۴۳۱	ذکر عبدالملک بن صالح و مرگ او
۴۳۲	خلع امین و بازگشت او، بار دیگر به خلافت
۴۳۳	استیلای طاهر بر بلاد
۴۳۴	بیعت حجاز با مأمون
۴۳۴	محاصره بغداد و استیلای طاهر بر آن و قتل امین
۴۴۱	ظهور ابن طباطبای علوی
۴۴۵	بیعت با محمد بن جعفر در مکه
۴۴۶	کشته شدن هرثمه
۴۴۷	شورش بغداد علیه حسن بن سهل
۴۴۹	خروج مطوعه
۴۵۰	ولایت عهدی علی الرضا (ع) و بیعت با ابراهیم المهدی
۴۵۳	آمدن مأمون به عراق
۴۵۶	کشته شدن علی بن الحسین الهمدانی
۴۵۷	امارت طاهر بن الحسین بر خراسان و مرگ او
۴۵۸	امارت عبدالله بن طاهر بر رقه و مصر، و نبرد او با نصر بن شبث
۴۵۹	پیروزی مأمون بر ابن عایشه و ابراهیم بن المهدی
۴۶۰	شورش مصر و اسکندریه
۴۶۱	کارگزاران نواحی
۴۶۴	صوائف

چهارده تاریخ ابن خلدون

۴۶۷	خلافت المعتصم بالله
۴۶۷	ذکر خلافت محمد بن القاسم العلوی (صاحب طالقان)
۴۶۸	خبر از نبرد زُطْها
۴۶۸	بنای شهر سامراء
۴۶۹	دستگیری و خواری فضل بن مروان
۴۶۹	جنگ‌های بابک خرمی
۴۷۶	فتح عمُوریه
۴۸۰	به زندان کردن عباس بن مأمون و هلاکت او
۴۸۱	شورش مازیار و کشته شدن او
۴۸۵	امارت ابن السید بر موصل
۴۸۶	خوار شدن افشین و کشته شدن او
۴۸۹	ظهور المبرقع
۴۹۱	خلافت الواثق بالله
۴۹۱	وفات معتصم و بیعت با واثق
۴۹۲	کشتار بغا در میان اعراب
۴۹۴	کشته شدن احمد بن نصر
۴۹۵	فدیه دادن برای آزاد کردن اسیران و صوائف
۴۹۶	خلافت المتوکل علی الله
۴۹۶	مرگ واثق و بیعت با المتوکل علی الله
۴۹۷	به خواری افتادن وزیر، محمد بن عبدالملک الزیّات
۴۹۸	به خواری افتادن ایتاخ و کشته شدن او
۴۹۸	خبر از ابن البعیث و مرگ او
۴۹۹	بیعت به ولایت عهدی
۵۰۰	هلاکت محمد بن ابراهیم
۵۰۱	شورش مردم ارمینیه
۵۰۲	عزل ابن ابی دؤاد
۵۰۲	شورش مردم حمص

۵۰۳	حملة بجه به مصر
۵۰۴	نبردهایی با رومیان (صوائف)
۵۰۵	حکام ولایات و نواحی
۵۰۸	خلافت المنتصر بالله
۵۰۸	کشته شدن المتوکل علی الله و بیعت با پسرش المنتصر بالله
۵۱۱	خلافت المستعین بالله
۵۱۱	مرگ المنتصر و بیعت با مستعین
۵۱۳	فتنه بغداد و سامراء
۵۱۴	کشته شدن اوتامش
۵۱۴	ظهور یحیی بن عمر و کشته شدن او
۵۱۵	آغاز دولت علویان در طبرستان
۵۱۷	کشته شدن باغر
۵۱۹	بیعت بالمعتز و محاصره المستعین
۵۲۵	خلافت المعتز بالله
۵۲۵	خلع المستعین و کشته شدن او و فتنههایی که در خلال آن پدید آمد
۵۲۸	اخبار مساور خارجی
۵۳۰	کشته شدن وصیف و پس از او بغا
۵۳۱	آغاز دولت صفاری
۵۳۲	آغاز دولت ابن طولون در مصر
۵۳۳	برگزیدن سلیمان بن عبدالله طاهر به حکومت بغداد
۵۳۴	خبر کرج اصفهان و ابودلف
۵۳۶	خلافت المهتدی بالله
۵۳۶	خلع معتز و مرگ او و بیعت با مهتدی
۵۳۸	حرکت موسی بن بغا به سامراء و کشته شدن صالح بن وصیف
۵۴۱	صوائف از زمان منتصر تا پایان روزگار مهتدی
۵۴۲	حکام و الیان
۵۴۵	اخبار صاحب الزنج و آغاز فتنه او

شانزده تاریخ ابن خلدون

- ۵۴۹ خلافت المعتمد علی الله
- ۵۴۹ خلع مهتدی و کشته شدن او و بیعت با معتمد
- ۵۵۱ ظهور علویان در مصر و کوفه
- ۵۵۳ بقیة اخبار صاحب الزنج
- ۵۵۴ آمدن محمد بن مولد به جنگ سیاهان
- ۵۵۴ کشته شدن منصور الخياط
- ۵۵۵ حرکت الموفق برای نبرد با صاحب الزنج
- ۵۵۶ کشته شدن یحیی بن محمد البحرانی سردار سیاهان
- ۵۵۷ رفتن موسی بن یغأ به نبرد سیاهان
- ۵۵۸ استیلای صفار بر فارس و طبرستان
- ۵۵۸ استیلای صفار بر خراسان و انقراض طاهریان و استیلای او بر طبرستان
- ۵۶۰ فتنه موصل
- ۵۶۲ آغاز دولت سامانیان در ماوراءالنهر
- ۵۶۳ حرکت موفق به بصره برای نبرد با سیاهان و تعیین ولایت عهدی
- ۵۶۴ نبرد موفق و یعوب بن اللیث
- ۵۶۶ دنباله اخبار سیاهان
- ۵۶۷ ذکر اخبار احمد بن عبدالله الخجستانی
- ۵۷۱ استیلای یعقوب بن اللیث بر اهواز
- ۵۷۲ استیلای سیاهان بر واسط
- ۵۷۴ استیلای ابن طولون بر شام
- ۵۷۵ دنباله اخبار صاحب الزنج
- ۵۷۶ مرگ یعقوب بن اللیث، و حکومت برادرش عمر
- ۵۷۶ اخبار صاحب الزنج با اغرتمش
- ۵۷۸ بازستاندن پسر موفق آنچه را صاحب الزنج از اعمال دجله گرفته بود
- ۵۷۹ رفتن موفق به جنگ سیاهان و فتح شهرهای منیعه و منصوره
- ۵۸۱ محاصره مدینة المختاره، شهر صاحب الزنج و فتح آن
- ۵۹۰ استیلای موفق بر جانب غربی

۵۹۱	استیلای موفق بر جانب شرقی
۵۹۲	کشته شدن صاحب الزنج
۵۹۴	حکومت اسحاق بن کنداج بر موصل
۵۹۵	جنگ‌های خوارج در موصل
۵۹۶	اخبار رافع بن هرثمه بعد از خجستانی
۵۹۷	خشم معتمد بر موفق و سرگذشت ابن طولون و فتنه‌هایی که بدین سبب پدید آمد
۵۹۹	وفات احمد بن طولون و رفتن ابن کنداج به شام
۶۰۰	وفات فرمانروای طبرستان و امارت برادرش
۶۰۱	فتنه ابن کنداج و ابن ابی الساج و ابن طولون
۶۰۲	اخبار عمرو بن اللیث
۶۰۴	حرکت موفق به سوی اصفهان و جبل
	ولایت عهدی المعتضد بالله، دستگیر کردن موفق پسر خود ابرو العباس معتضد را سپس
۶۰۴	وفات او و ولایت عهدی پسرش بعد از او
۶۰۵	آغاز کار قرمطیان
۶۰۷	فتنه طرسوس
۶۰۸	فتنه مردم موصل با خوارج
۶۰۹	جنگ با رومیان (صوائف) در ایام المعتمد علی الله
۶۱۱	حکام نواحی و ولایات
۶۲۵	خلافت المعتضد بالله
۶۲۵	وفات المعتمد و بیعت با المعتضد
۶۲۵	کشته شدن رافع بن هرثمه
۶۲۶	خبر خوارج در موصل
۶۲۷	گوشمال معتضد بنی شیبیان را و استیلای او بر ماردین
۶۲۸	امارت علی بن معتضد در جبل و اصفهان
۶۲۸	بازگشت حمدان بن حمدون به اطاعت
۶۲۸	هزیمت هارون الشاری و هلاکت او
۶۳۱	خبر ابن‌الشیخ در آمد

هجده تاریخ ابن خلدون

- ۶۳۱ خیر ابن ابی الساج
- ۶۳۲ قرمطیان در بحرین و شام
- ۶۳۴ گرفتن پسر سامان خراسان را از عمرو بن اللیث و اسیر کردن او، و سپس کشتنش
استیلای پسر سامان بر طبرستان و گرفتن آن از دست علویان و کشته شدن محمد بن
- ۶۳۵ فرید العلوی
- ۶۳۵ حکومت علی بن المعتضد بر جزیره و ثغور
- ۶۳۷ جنگ اعراب
- ۶۳۷ غلبه طاهر بن محمد بن عمرو بن اللیث بر فارس و اخراج بدر او را
- ۶۳۸ حکام اطراف
- ۶۳۸ نبرد با رومیان (صوائف)
- ۶۴۰ خلافت المکتفی بالله
- ۶۴۰ مرگ المعتضد بالله و بیعت المکتفی بالله
- ۶۴۰ کشته شدن بدر
- ۶۴۱ استیلای محمد بن هارون بر ری، سپس اسارت و قتل او
- ۶۴۲ استیلای مکتفی بر مصر و انقراض دولت ابن طولون
- ۶۴۴ آغاز دولت بنی حمدان
- ۶۴۵ اخبار پسر لیث در فارس
- ۶۴۵ جنگ با رومیان (صوائف)
- ۶۴۷ حکام نواحی
- ۶۴۸ خلافت المقتدر بالله
- ۶۴۸ وفات المکتفی و بیعت با المقتدر
- ۶۴۹ خلع المقتدر به وسیله ابن المعتز و بازگشت او
- ۶۵۱ آغاز دولت شیعی عبیدیان در افریقیه
- ۶۵۶ وفات حبیب و وصیت او درباره عبیدالله
- ۶۵۹ بیعت مهدی در سجلماسه
- ۶۶۰ اخبار لیث بن علی بن اللیث
- ۶۶۱ گرفتار شدن ابن الفرات و وزارت خاقانی

فهرست مطالب نوزده

- ۶۶۲ قیام مردم صقلیه به دعوت مقتدر، سپس بازگشت به طاعت مهدی
- ۶۶۳ ولایت عهدی ابوالعباس المقتدر
- ۶۶۳ ظهور اطروش و گرفتن او خراسان را
- ۶۶۵ غلبه عبیدالله المهدی بر اسکندریه و رفتن مونس به مصر
- ۶۶۵ عصیان حسین بن حمدان در دیار ربیعہ
- ۶۶۶ وزارت ابن الفرات، «بار دوم»
- ۶۶۶ خبر ابن ابی الساج در آذربایجان
- ۶۶۸ خبر سجستان و کرمان
- ۶۶۹ وزارت حامد بن العباس
- ۶۷۱ نبرد ابوالقاسم پسر عبیدالله المهدی در مصر
- ۶۷۳ بقیه خیر وزیران مقتدر
- ۶۷۹ اخبار قرمطیان در بصره و کوفه
- ۶۸۳ استیلای قرمطیان بر مکه و کندن حجرالاسود
- ۶۸۳ خلع مقتدر و بار دیگر بازگشتنش به خلافت
- ۶۸۷ اخبار سرداران دیلم و غلبه آنان بر سرزمین‌های خلافت
- ۶۹۱ آغاز حال ابو عبدالله البریدی
- ۶۹۲ جنگ با رومیان (صوائف) در ایام المقتدر بالله
- ۶۹۶ حکام نواحی در ایام المقتدر بالله
- ۷۰۴ خلافت القاهر بالله
- ۷۰۴ کشته شدن المقتدر و بیعت با القاهر
- ۷۰۵ خیر پسر مقتدر و یاران او
- ۷۰۶ کشته شدن مونس و بلیق و پسرش
- ۷۱۱ آغاز دولت آل بویه
- ۷۱۵ خلافت الراضی بالله
- ۷۱۵ خلع القاهر و بیعت با الراضی بالله
- ۷۱۷ کشته شدن هارون بن غریب الخال
- ۷۱۸ افول محمد بن یاقوت

بیست تاریخ ابن خلدون

- ۷۱۸ خبر ابو عبداللّه البریدی
۷۱۹ کشته شدن یاقوت
۷۲۱ رفتن ابن مقله به موصل، و امارت ناصرالدوله بن حمدان
۷۲۲ به خواری افتادن ابن مقله
۷۲۳ استیلای ابن رائق بر خلیفه
۷۲۴ رسیدن بجکم به ابن رائق
۷۲۵ رفتن الراضی و محمدبن رائق به جنگ بریدی
۷۲۷ استیلای بجکم بر اهواز
۷۳۰ وزارت ابن مقله، و خوارشدن او
۷۳۱ استیلای بجکم بر بغداد
۷۳۱ داخل شدن آذربایجان در خدمت و شمشیر
۷۳۳ ظهور ابن رائق و رفتنش به شام
۷۳۲ وزارت بریدی
۷۳۴ رفتن رکن الدوله به واسط و بازگشتنش
۷۳۴ رفتن بجکم به بلاد جبل و بازگشتش به واسط
۷۳۵ استیلای ابن رائق بر شام
۷۳۵ جنگ با رومیان (صوائف) در ایام الراضی باللّه
۷۳۶ حکام ولایات در ایام القاهر باللّه و الراضی باللّه
۷۳۸ خلافت المتقی لله
۷۳۸ وفات الراضی، و بیعت با المتقی
۷۳۹ کشته شدن بجکم
۷۳۹ امارت بریدی در بغداد و بازگشت او به واسط
۷۴۰ امارت کورتکین دیلمی
۷۴۱ بازگشت ابن رائق به بغداد
۷۴۲ وزارت بریدی و استیلای او بر بغداد و فرار متقی به موصل
۷۴۳ کشته شدن ابن رائق و امارت ابن حمدان به جای او
۶۴۴ بازگشت متقی به بغداد و فرار بریدی

فهرست مطالب بیست و یک

- ۷۴۴ استیلای دیلم بر آذربایجان
- ۷۴۶ خیر سیف‌الدوله در واسط
- ۷۴۷ وضع ترکان پس از رفتن سیف‌الدوله از واسط
- ۷۴۷ امارت توزون، سپس خلاف او با متقی
- ۷۴۸ رفتن متقی به موصل
- ۷۴۹ رفتن پسر بویه به واسط و بازگشت او از آن
- ۷۵۰ کشتن ابو عبدالله البریدی برادرش ابویوسف البریدی را
- ۷۵۱ جنگ با رومیان (صوائف) در ایام المتقی لله
- ۷۵۳ حکام ولایات در ایام المتقی لله
- ۷۵۴ خلافت المستکفی بالله
- ۷۵۴ خلع متقی و ولایت المستکفی بالله
- ۷۵۵ مرگ توزون و امارت ابن شیرزاد
- ۷۵۶ استیلای معزالدوله بر بغداد، و بی ارج شمردن او احکام خلافت را
- ۷۵۷ خبر از خلفای بنی العباس که مغلوب فرمان آل بویه بودند
- ۷۵۸ خلافت المطیع لله
- ۷۵۸ خلع المستکفی بالله و بیعت با المطیع لله
- ۷۵۹ انقلاب حال دولت به سبب نگرش در خراج و اقطاع
- ۷۶۰ آمدن ابن حمدان به بغداد
- ۷۶۱ استیلای معزالدوله بر بصره
- ۷۶۲ آغاز کار بنی شاهین در بطیحه
- ۷۶۳ مرگ صیمری و وزارت مهلبی
- ۷۶۴ محاصره بصره
- ۷۶۴ استیلای معزالدوله بر موصل و بازگشتن او از آنجا
- ۷۶۵ نصب اعلامیه‌ها بر در مسجدها
- ۷۶۵ استیلای معزالدوله بر عمان و محاصره او بطایح را
- ۷۶۶ وفات وزیر المهلبی
- ۷۶۷ وفات معزالدوله و ولایت پسرش بختیار

بیست و دو تاریخ ابن خلدون

- ۷۶۷ عزل ابوالفضل العباس الشیرازی و وزارت ابن بقیّه
- ۷۶۸ دستگیر شدن ناصرالدوله بن حمدان
- ۷۶۹ فتنه میان بختیار و سبکتکین و ترکان
- ۷۷۰ خلافت الطائع لله
- ۷۷۰ خلع المطیع لله و خلافت الطائع لله
- ۷۷۰ جنگ با رومیان (صوائف)
- ۷۷۰ فتنه سبکتکین الحاجب و مرگ او و امارت الپتکین
- ۷۷۱ استیلای عضدالدوله، بر عراق و دستگیری او بختیار را
- ۷۷۴ خبر الپتکین
- ۷۷۴ استیلای عضدالدوله بر بغداد و کشتن او بختیار را
- ۷۷۶ استیلای عضدالدوله بر ملک بنی حمدان
- ۷۷۷ وفات عضدالدوله، و امارت پسرش صمصام الدوله
- ۷۷۸ برافتادن صمصام الدوله و امارت برادرش شرف الدوله
- ۷۷۹ آغاز دولت امیرباد و بنی مروان در موصل
- ۷۸۱ وفات شرف الدوله و پادشاهی بهاء الدوله
- ۷۸۳ فرار القادر به بطیحه
- ۷۸۳ فتنه صمصام الدوله
- ۷۸۵ خلافت القادر بالله
- ۷۸۵ خلع الطائع و بیعت با القادر
- ۷۸۶ پادشاهی صمصام الدوله در خوزستان
- ۷۸۷ تصرف صمصام الدوله بصره را
- ۷۸۸ کشته شدن صمصام الدوله
- ۷۸۹ استیلای بهاء الدوله بر فارس
- ۷۹۰ خیر از وزرای بهاء الدوله
- ۷۹۱ حکام عراق
- ۷۹۲ انقراض و ظهور برخی دولت‌ها
- ۷۹۲ ظهور دولت بنی مزید

فهرست مطالب بیست و سه

- ۷۹۳ فتنهٔ بنی مزید و بنی دُبیس
- ۷۹۴ آشکار شدن دعوت علویان مصر در کوفه و موصل
- ۷۹۴ وفات عمیدالجیوش و امارت فخرالملک
- ۷۹۵ کشته شدن فخرالملک و وزارت ابن سهلان
- ۷۹۶ فتنه میان سلطان الدوله و برادرش ابوالقوارس
- ۷۹۶ بیرون آمدن ترک از چین
- ۷۹۷ پادشاهی مشرف الدوله، و غلبهٔ او بر سلطان الدوله
- ۷۹۸ خبر از شورش کردان و آشوب در کوفه
- ۷۹۹ وفات مشرف الدوله و پادشاهی برادرش جلال الدوله
- ۸۰۰ آمدن جلال الدوله به بغداد
- ۸۰۱ رفتن جلال الدوله به اهواز
- ۸۰۲ استیلای جلال الدوله بر بصره
- ۸۰۴ خلافت القائم بامرالله
- ۸۰۴ وفات القادر بالله، و بیعت با القائم بامرالله
- ۸۰۵ شوریدن سپاهیان بر جلال الدوله و بیرون رفتن او از بغداد
- ۸۰۷ صلح میان جلال الدوله و ابوکالیجار
- ۸۰۷ استیلای ابوکالیجار بر بصره
- ۸۰۸ شورش ترکان بر جلال الدوله
- ۸۰۸ ابتدای دولت سلجوقی
- ۸۱۳ فتنهٔ قرواش با جلال الدوله
- ۸۱۳ وفات جلال الدوله و پادشاهی ابوکالیجار
- ۸۱۵ وفات ابوکالجارین سلطان الدوله و پادشاهی پسرش الملک الرحیم
- ۸۱۶ رفتن الملک الرحیم به فارس
- ۸۱۸ پیمان صلح میان طغرل بک و القائم بامرالله
- ۸۱۸ استیلای الملک الرحیم بر بصره
- ۸۱۹ عصیان ابن ابی الشوک، سپس به فرمان آمدن او
- ۸۲۰ فتنهٔ ترکان

بیست و چهار تاریخ ابن خلدون

- ۸۲۱ استیلای طغرل بک بر آذربایجان و ارمنیه و موصل
- ۸۲۲ اختلاف میان بساسیری و خلیفه
- ۸۲۲ رسیدن عُزْ به دسکره و نواحی بغداد
- ۸۲۳ استیلای الملک الرحیم بر شیراز
- ۸۲۳ طغیان ترکان بغداد علیه بساسیری
- ۸۲۴ استیلای سلطان طغرل بک بر بغداد، و خلعت و خطبه به نام او
- ۸۲۴ دستگیری الملک الرحیم و انقراض دولت آل بویه
- ۸۲۶ شورش ابوالغنائم در واسط
- ۸۲۷ نبرد میان بساسیری و قلمش
- ۸۲۸ حرکت طغرل به موصل
- ۸۳۰ عصیان ینال بر برادرش طغرل بک و کشته شدن او
- ۸۳۲ درآمدن بساسیری به بغداد و خلع القائم و بازگشت او
- ۸۳۵ کشته شدن بساسیری
- ۸۳۶ رفتن سلطان به واسط و به فرمان درآمدن دبیس
- ۸۳۶ وزارت ابن دارست
- ۸۳۷ ذکر زناشویی سلطان طغرل بک با دختر خلیفه
- ۸۳۹ وفات سلطان طغرل و پادشاهی برادرزاده اش داود
- ۸۴۱ فتنه قلمش
- ۸۴۲ ولیعهدی ملکشاه پسر البارسلان
- ۸۴۲ وزارت خلیفه القائم بامرالله
- ۸۴۳ خطبه در مکه
- ۸۴۳ فرمانبرداری دبیس و مسلم بن قریش
- ۸۴۳ خطبه به نام القائم بامرالله در حلب و استیلای البارسلان بر آن
- ۸۴۴ واقعه سلطان البارسلان و پادشاه روم و امارت او
- ۸۴۵ شحنگی بغداد
- ۸۴۵ کشته شدن سلطان البارسلان و پادشاهی پسرش ملکشاه
- ۸۴۸ خلافت المقتدی بامرالله

فهرست مطالب بیست و پنج

- ۸۴۸ وفات القائم و خلافت المقتدی
- ۸۴۹ عزل وزیر ابن جهیر و وزارت ابوالشجاع
- ۸۴۹ استیلای تُّش بر دمشق
- ۸۵۱ سفارت شیخ ابو اسحاق الشیرازی از جانب خلیفه
- ۸۵۱ عزل ابن جهیر از وزارت و امارت او در دیاربکر
- ۸۵۳ وزرای دولت المقتدی
- ۸۵۴ استیلای سلطان بر حلب
- ۸۵۶ آشوب‌های بغداد
- ۸۵۷ کشته شدن نظام‌الملک و اخبار او
- ۸۵۸ وفات سلطان ملک‌شاه و پادشاهی پسرش محمود
- ۸۵۹ شورش برکیارق، پسر ملک‌شاه
- ۸۶۰ کشته شدن تاج‌الملک
- ۸۶۰ خطبه به نام برکیارق در بغداد
- ۸۶۱ خلافت المستظهر بالله
- ۸۶۱ اخبار تُّش و عصیان او و کشته شدنش
- ۸۶۴ ظهور سلطان محمدبن ملک‌شاه و خطبه خواندن به نام او در بغداد
- ۸۶۵ بار دیگر خطبه به نام برکیارق
- ۸۶۶ نخستین جنگ برکیارق و محمد
- ۸۶۷ مصاف برکیارق با برادرش سنجر
- ۸۶۸ عزل وزیر عمیدالدوله بن جهیر و وفات او
- ۸۶۸ دومین نبرد میان برکیارق و برادرش محمد
- ۸۷۱ استیلای محمد بر بغداد
- ۸۷۲ نبرد سوم و چهارم میان برکیارق و محمدبن ملک‌شاه
- ۸۷۴ شحنة بغداد و خطبه به نام برکیارق
- ۸۷۶ استیلای ینال بر ری به دعوت سلطان محمد و حرکت او به عراق
- ۸۷۷ نبرد پنجم میان سلطان محمد و برکیارق
- ۸۷۹ صلح میان سلطان برکیارق و سلطان محمد

بیست و شش تاریخ ابن خلدون

- ۸۸۰ وفات سلطان برکیارق
- ۸۸۱ رسیدن سلطان محمد به بغداد و کشته شدن امیرایاز
- ۸۸۵ شحنة بغداد
- ۸۸۵ وفات سلطان محمد و پادشاهی پسرش محمود
- ۸۸۷ خلافت المسترشد بالله
- ۸۸۷ وفات المستظهر بالله و خلافت المسترشد بالله
- ۸۸۸ شورش ملک مسعود بر برادر خود سلطان محمود
- ۸۹۰ شورش ملک طغرل بر برادر خود سلطان محمود
- ۸۹۱ فتنه میان سلطان محمود بن محمد بن ملکشاه و عمش سنجر
- ۸۹۴ عصیان ملک مسعود علیه برادرش سلطان محمود
- ۸۹۶ اقطاع موصل به بُزْغَمی و میافارقین به ایلغاری
- ۸۹۶ فرمانبرداری طغرل از برادرش سلطان محمود
- ۸۹۷ اخبار دبیس با المسترشد بالله
- ۸۹۹ عزل وزیر ابن صدقه و امارت نظام الملک ابونصر
- ۸۹۹ واقعه المسترشد با دبیس
- ۹۰۱ امارت یرنقش بر شحنگی بغداد
- ۹۰۱ رسیدن ملک طغرل و دبیس به عراق
- ۹۰۲ فتنه میان المسترشد و سلطان محمود
- ۹۰۴ اخبار دبیس با سلطان سنجر
- ۹۰۵ وفات سلطان محمود و پادشاهی پسرش داود
- ۹۰۷ نبرد مسعود با سنجر و هزیمت او و سلطنت طغرل
- ۹۰۹ حرکت مسترشد برای محاصره موصل
- ۹۱۰ نبرد طغرل و مسعود و انهزام مسعود
- ۹۱۰ وفات طغرل و استیلای سلطان مسعود
- ۹۱۱ فتنه میان سلطان مسعود و مسترشد
- ۹۱۴ خلافت الراشد بالله
- ۹۱۴ کشته شدن المسترشد بالله و خلافت الراشد

فهرست مطالب بیست و هفت

- ۹۱۵ فتنه میان الراشد بالله و سلطان مسعود و رفتن او به موصل و عزلش
- ۹۱۸ خلافت المقتفی لامرالله
- ۹۱۹ فتنه سلطان مسعود با داود
- ۹۲۱ وزارت خلیفه
- ۹۲۱ شحنگی بغداد
- ۹۲۲ شورش عباس بر سلطان مسعود به یاری دیگر امیران
- ۹۲۳ شورش بار دوم امرا بر سلطان
- ۹۲۴ وزارت در عهد المقتفی
- ۹۲۵ وفات سلطان مسعود، و پادشاهی ملکشاه پسر محمود
- ۹۲۶ نبردهای المقتفی لامرالله با مخالفان خود و محاصره شهرها
- ۹۲۷ استیلاي شمله بر خوزستان
- ۹۲۷ اشارتی به پاره‌ای از اخبار سلطان سنجر در خراسان و آغاز دولت خاندان خوارزمشاه
- ۹۲۹ خطبه در بغداد به نام سلیمان شاه بن سلطان محمد
- ۹۳۰ محاصره سلطان محمد بغداد را
- ۹۳۱ جنگ‌های المقتفی لامرالله با مردم نواحی
- ۹۳۲ وفات سلطان محمد بن محمود، و پادشاهی عمش سلطان‌شاه سپس ارسلان بن طغرل
- ۹۳۶ خلافت المستنجد بالله
- ۹۳۷ فتنه خفاجه
- ۹۳۸ راندن بنی اسد از عراق
- ۹۳۸ فتنه در واسط
- ۹۳۸ حرکت شمله به عراق
- ۹۳۹ وفات وزیر عون‌الدین یحیی
- ۹۴۰ خلافت المستضیء بامرالله
- ۹۴۰ وفات المستنجد بالله و خلافت المستضیء بامرالله
- ۹۴۱ شکست دولت علویان در مصر و بازگشت دولت عباسی به مصر
- ۹۴۳ خیر از یزدن، از امراء المستضیء بامرالله
- ۹۴۳ کشته شدن سنکابن احمد